İDİL

GÜNÜMÜZ RESİM SANATINA EKOELEŞTİREL BİR BAKIŞ[1]

Nursun HAFIZOĞLU
Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Bölümü, hafizoglunursun@gmail.com, ORCID: 0009-0007-0245-9762

Nevin YAVUZ AZERİ
Doçent, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, nevinyavuz@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5507-3715

Hafızoğlu, Nursun ve Nevin Yavuz Azeri. "Günümüz Resim Sanatına Ekoeleştirel Bir Bakış". idil, 121 (2025/6): s. 1103–1117. doi: 10.7816/idil-14-121-10

ÖZ

Sanayi devrimiyle beraber, bilimsel düşünüş biçimleri, dünyayı ekolojik krize sürüklemiştir. Bu sebeple, 20. yüzyılın ortalarında, doğayı önemseyen ve insanı merkezden alan ekolojik düşünüş biçimleri oluşmuştur. Sanatsal/kültürel eserlerin analizinde kullanılan ekoeleştiri ise, bu ekolojik akımlardan biridir. Özellikle, ekolojik hassasiyet taşıyan sanat eserlerindeki, doğa-insan ilişkisini sorgulayarak, süre gelen düzenin iyileştirilmesini talep etmektedir. Bu açıdan, ekoeleştiri, sanatın ve ekolojinin kesişme noktasında yer almaktadır. Aynı zamanda, örnek eserlerde, ekoeleştirinin, gerçeklikle kurduğu girift bağ incelenmiştir. Ekolojik gerçekliğin, sanata, nasıl, niçin ve ne kadar aktarıldığının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu üretimler üzerinden, birey-toplum-doğa ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada, sadece resim sanatına dahil olan eserler seçilmiş ve örneklerin ayrıntılı analizleri için, yedi adet soru belirlenmiştir. Bu bağlamda, araştırmanın amacı, belirlenen yedi adet soru üzerinden, bahsi geçen hassasiyetleri taşıyan, resim sanatına dahil çalışmaları belirlemek ve bu eserlerin ekolojik bağlamda içerik çözümlemelerini yapmaktır. Bunu yaparken doğası gereği politik olan ekoeleştirel kuramın ışığında, gerçeklikle sanatın birbirine temas eden noktalarının derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Eserlerde, adaletsizliğin ve sistem eleştirisinin yer aldığı tespit edilmiştir. Eserler, gerçeklikten yola çıkıp, estetik ve düşünsel olarak başka bir gerçeklik yaratmıştır. Bu yeni gerçeklikte, ekolojik sorunlara değinilmiştir. Sanatın kamuoyu oluşturma, farkındalık yaratma, çözüm yolu önerme gibi özellikleriyle, ekomerkezci resim sanatı ve ekoeleştiri; saklı gerçekliği öne çıkarmaya ve doğanın sesi olmaya çalışmıştır. Ekosistemin, insanı merkezden alan, ekolojik bilinç yaratan eserlere ve bu eserlerin ayrıntılı değerlendirilmesine imkân tanıyan ekoeleştirel metinlere ihtiyacı vardır.

Anahtar Kelimeler: Ekoeleştiri, Resim sanatı, Ekolojik kriz, Gerçeklik, Doğa/İnsan

[1] Bu makale, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik Programında, ikinci yazarın danışmanlığında, birinci yazarın sanatta yeterlik tezinden üretilmiştir.

Giriş

İnsan, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar, doğayla uyum içerisinde yaşamak yerine doğayla mücadele etmeyi seçmiştir. Bu durumun sebepleri arasında, insanın kendini ve çıkarlarını, her zaman doğadan üstün tutması yatmıştır. Ekolojik kriz incelendiğinde doğanın aldığı hasarlar oldukça net görülebilmektedir. Bu durumun başlangıcı, Bookchin, Dubos, Mumford gibi ekolojistlere göre, neolitik dönemde gerçekleşen, insanlığın ilk büyük devrimi olan, tarım devrimiyle başlamıştır. İnsanlar doğayı değiştirmeye, tarım alanları açmak gibi sebeplerle başlamış ve sonrasında da bu müdahaleler artarak devam etmiştir (Morris, 2019, s.186). İnsanlığın ikinci büyük devrimi olan sanayi devrimiyle de doğaya geri dönüşü olmayan hasarlar verilmiştir. Aydınlanma düşünürleri de insanı, doğadan üstün gören felsefeleriyle, kapitalizmin inşasında önemli roller üstlenmişlerdir. Sürekli büyümek isteyen şirketler ve sömürgeci, yayılımcı politikalarıyla bazı devletler, söz konusu düşünürlerin mekanik düşünüş biçimleri üzerinden, kapitalizmin giderek vahşileşmesinin yolunu açmışlardır. Kapitalizm ve tüketim çılgınlığının doğaya verdiği büyük zararlardan rahatsız olan bazı düşünürler ve bilim insanları doğaya zarar verilmemesi üzerine kurulu felsefeleriyle, ekolojik düşünme biçimleri geliştirmişlerdir.

Ekolojik düşünüş biçimleri, doğaya verilen hasarların sebepleri ve sonuçları üzerinden, dünyanın kaynaklarının sınırlı olduğunu hatırlatarak, sistem eleştirisi yapan ve çözüm önerileri sunan akımlarıdır. 20. yy.'ın ikinci yarısından itibaren ekolojik farkındalık giderek artmış ve konu hakkında aktivistler ve düşünürler gibi sanatçılar da önemli roller üstlenmişlerdir. Sanatçılar, bilgileri ve öngörüleriyle, arazi sanatıyla başlayan ve insan/doğa ilişkisini sorgulayan eserler üretmişler ve sanatı, toplumsal değişim yaratmak üzere kullanmışlardır. Sanatın, insanlar üzerindeki etkisi, ekolojik hasarların bilimsel verilerinden çok daha fazladır. Bu bağlamda, çalışmada, sanatın gerçekleri açığa çıkarma, farkındalık yaratma, çözüm arayışı sunma, dikkat çekme gibi özellikleri üzerinden, ekolojik sorunlar karşısında ele aldığı konular/temalar ve üretimleri araştırılmıştır. Ekoeleştirel teori hem sanatın hem de ekolojinin kesişme noktası olarak incelenerek, yol gösterici olarak belirlenmiştir. Ekoeleştirel kuram, fiziksel çevrenin sanatla bir aradalığında, üretilen örneklerin ayrıntılı analizinin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, ele alınan sanat eserlerindeki söz konusu ekolojik ilişkinin, gerçeklikle kurduğu bağ araştırılmıştır. Eserlerin, gerçekliğe temas ediş biçimi ve elde edilen bulgular üzerinden bu araştırma yürütülmüştür.

Çalışmada, ekoloji konusu, görsel içerik çözümleme yöntemini kullanmak için sadece resim alanına dahil eserlerle sınırlandırılmıştır. Böylelikle konunun diğer araştırmalardan da ayrılması sağlanmıştır. Örnek eserler, ekoeleştirel kuram ışığında incelenmiştir**.** Ekoeleştirinin Cheryll Glotfelty ve Lawrence Buell gibi öncü isimlerinin belirlediği kriterler sayesinde edebi eserlerin ekoeleştirel olup olmadıklarının saptaması yapılabilmektedir (Garrard, 2020, s.15-16) Buradan hareketle, çalışma kapsamında incelenmesine karar verilen görsel eserler için, içerik, kurulan bağlam, eserin hedef aldığı zaman dilimi (geçmiş, günümüz veya gelecek) ve ekolojik farkındalıkta konumlandırıldığı yer açısından değerlendirilmek üzere yedi adet soru hazırlanmıştır. Resimlerin içeriklerinin çözümlenmesine yardımcı olacak bu sorular:

1.Doğa bu resimde nasıl tasvir edilmiştir?

2.Resimde çevre bilinci hâkim midir? (Resim herhangi bir yerinde; çıkış noktasında, amacında, yönteminde veya konusunda çevre hassasiyeti taşıyor mu?)

3.Yaban hayat kavramı resimde yer almış mıdır? Yer aldıysa nasıl yer almıştır?

4.Resim antroposentrik midir, yoksa ekosentrik midir?

5.İnsanın çevreye karşı sorumlulukları eserin bir parçası mıdır?

6.Ekolojik krizin yarattığı gelecek endişeleri resme yansımış mıdır?

7.Resim gerçeklikle nasıl bir ilişki kurmuştur?

Araştırmanın amacı, belirlenen bu yedi adet soru yardımıyla, resim sanatına dahil olan ve ekolojik bilinçlenmede konusu, yer aldığı bağlam, geleceğe dair uyarıları ve/veya geçmişe dair belgeci tutumlarıyla ekolojik söylem içeren eserleri belirlemek ve bu eserlerin ekolojik açıdan metinsel çözümlemelerini yapmaktır. Bunu yaparken doğası gereği politik olan ekoeleştirel kuramın ışığında, sanatın, gerçekle temas eden noktalarını incelemek ve konu hakkındaki tutumunu ortaya çıkartmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın yöntemi nitel araştırma ve ekoeleştirel araştırmaya dayanmaktadır ve seçilen eserler üzerinde görsel içerik çözümleme tekniği uygulanmıştır. Ekolojik hassasiyet taşıyan sanatçıların üretimleri, doküman inceleme modeli ve literatür tarama yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Bu kapsamda kitaplar, makaleler, web siteleri, dergiler ve sergi katalogları gibi görsel ve yazınsal kaynaklar taranmış; bulunan örnek çalışmalar değerlendirilmiştir. Ele alınan metinlerde, neyin öncelikli olarak temsil edildiği ve ekolojik söylem içerisinde nerede, nasıl ve hangi bağlamla yer aldığı araştırılmıştır. Bu çözümleme için, eserlerdeki boylam,

derinlik ve bağlam açısından analiz yapabilmek adına bazı sorular belirlenmiştir. Söz konusu sanat üretimlerinin kent, kirlilik, su, toprak, gelecek kaygısı, enerji, yaşam hakkı, antroposen çağına yaklaşım ve iklim krizi gibi ortak tema etrafında konumlandırılışı araştırılmıştır. Belirlenen örnekler arasından, tema ile ilgili kaygı, hassasiyet, özlem, acı gibi duyguları yansıtan, ekolojik uyarı içeren hatta konu hakkında belgeci bir tutuma sahip olan resimler, bu çalışma dahilinde incelenmek üzere seçilmiştir. Metin çözümlemesi tekniğiyle, ekoeleştirel perspektiften eserler değerlendirilmiştir. Bu çalışmaların gerçeklikle kurdukları ilişki ve tutumlar da sanatın konu hakkındaki güncel yaklaşımını değerlendirilmek üzere araştırılmıştır. Sanat–ekoloji ve sanat–gerçeklik ilişkilerini ele alan kaynaklar ise birincil öncelikli olarak incelenmiştir.

Tarihsel Süreçte Ekolojik Düşünce ve Ekoeleştirel Yaklaşımlar

İnsan- doğa ikilemi, insanın doğadan başkalaşmaya başladığı Neolitik dönemin organik toplumlarına kadar inmiştir. Bu ilk topluluklardan, günümüz uygar toplumlarına kadar birçok aşamadan geçen insanlık tarihinde, yaşam biçimleri ve düşünce biçimleri birbirine bağlıdır. Biri değişirken, diğerinin de hızla değiştiği gözlemlenmektedir. İnsanlık tarihi Timuçin'e göre, düşünce tarihidir. Düşünüş biçimlerinin değişimi, yaşam biçimlerini etkiler ve bu sebeple, tarih tüm ayrıntılarıyla bilinemese de düşünüş biçimleri üzerinden, ana hatlarıyla kavranabilmiştir (Timuçin, 2007, s.421).

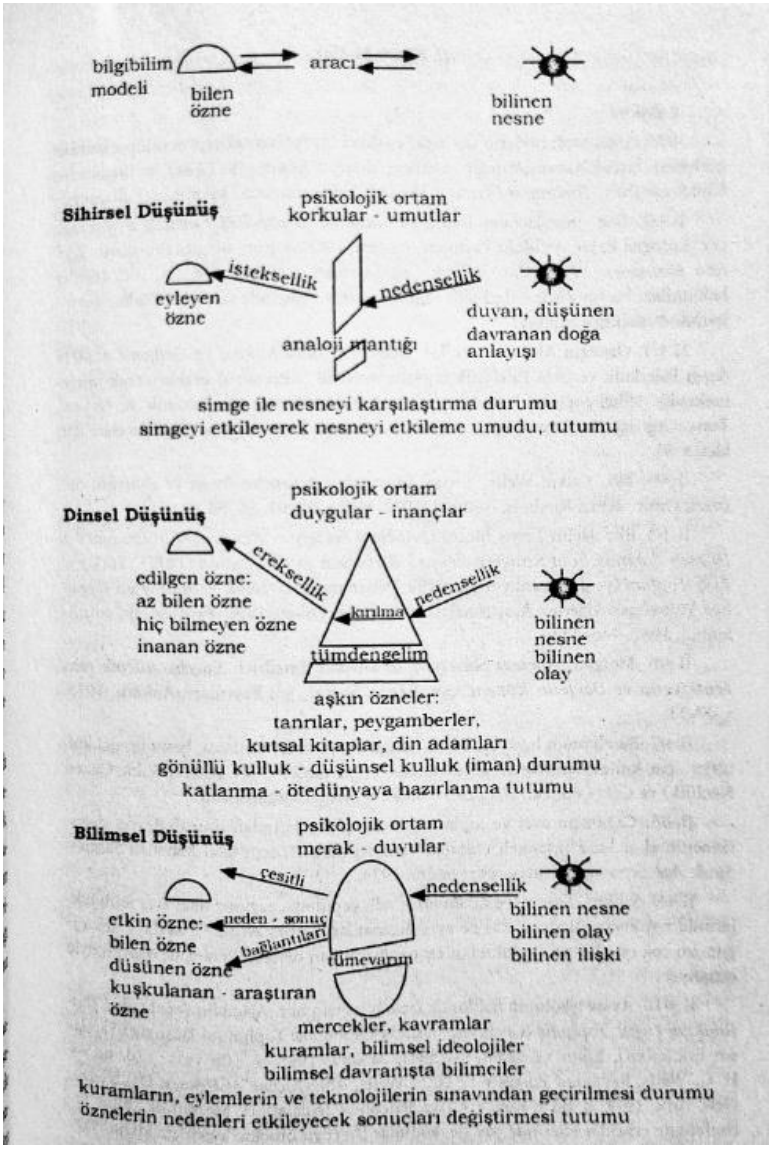

Görsel 1: Sihirsel- Dinsel- Bilimsel Düşünüş Biçimleri (Şenel, 2006, s.207).

Şenel'e göre ise, insanlık tarihi, temelde 3 ana düşünüş biçimine ayrılır. Neolitik dönemin ilkel toplumları, asalak ekonomiye sahiptir ve düşünüş biçimleri sihirseldir. Bu dönem içerisinde, insanlığın ilk büyük devrimiyle, yani tarım devrimiyle birlikte, asalak ekonomiden üretici ekonomiye geçiş yapılır ve düşünüş biçimi de sihirselden dinsel düşünüş biçimine dönüşür. Toplum yapısı da bu büyük değişimlerden etkilenmiştir; eşitlikçi, sınıfsız ilkel toplum yapısı, dinsel düşünüş ve yerleşik hayatla beraber, sınıflı ve hiyerarşik toplum yapısına bürünmüştür (Şenel, 2001, s.25). Bu yapı, insanlığın ikinci büyük devrimi olan sanayi devrimiyle birlikte, bilimsel düşünüşe evrilmiştir (Şenel, 2006, 207). Küresel, vahşi kapitalizmi yaratan mekanikçi felsefenin ilk tohumları da bu dönemde atılmıştır. 16. ve 17.yy'dan itibaren atılan bu ilk tohumlar, ilkel dönemin canlı ve manevi insan-doğa ilişkisini kırarak, "Bilimsel Devrim Çağı" olarak anılan, makine çağını başlatmıştır. Bu değişime öncülük edenler, fizik ve astronomideki başarılarıyla, Aydınlanma düşünür ve bilim insanlarıdır (Capra, 1992, s.54). Birçok ekoeleştirmene göre, kapitalizmi şekillendiren bilimsel devrim, ekolojik büyük çöküşü başlatmıştır. "Francis Bacon (1561-1626), Rene Descartes (1596-1650) ve Isaac Newton (1642-1727) gibi isimlerin evreni büyük bir makine olarak tanımlaması atalarımızın yaşadığı organik evrene büyük bir darbe vurmuştur" (Garrard, 2020, s.94).

> "Mekanikçiliği ve matematiği benimseyen Descartes, Galileo, Spinoza ve Newton gibi düşünürler "netliğe" ulaştılar, ama bu uğurda "yaşamdan vazgeçtiler." Onların mekanik evrenleri, Mumford'a göre, "büyümenin, döllenmenin, çürümenin çirkin izlerinden azade, temiz, düzenli, tertipli, kokusuz, tatsız; hepsi bir yana, gerçek yaşamın pürüzlerinden temizlenmiş bir dünyaydı" (Morris, 2019, s.80).

Bu öncüler doğayı büyük, ruhsuz ve cansız bir madde olarak tanımlamışlar ve bu tanım mekanikçi felsefenin ilerlemesini sağlamıştır (Garrard, 2020, s.94). Kapitalizm, doğanın metalaştırması sebebiyle, maalesef onun parçalanmasında ve tüketilmesinde ahlaki açıdan hiçbir engel görmemiştir. 20.yy'ın ortalarına doğru, doğanın hesapsızca talan edilmesine karşı çıkan düşünür ve bilim insanlarının sesleri çıkmaya başlamıştır. Bilimsel düşünüşün karşısına konumlandırılan ekolojik düşünüş, 20. ve 21. yy'ın en dikkat çeken akımları/yaklaşımları arasında yer almışlardır. Sanatçıların da üretimleri ile destek verdiği ekolojik konular, gün geçtikçe daha fazla öne çıkmaya başlamıştır. Frankfurt Okulu da egemen kapitalist ideolojiyi eleştirerek, sanatın toplumsal rolüne bu bağlamda destek vermiştir (Barrnett, 2014, s.56). 21. yy.'a gelindiğinde ise, bu ekolojik eğilimler artarak devam etmiş, konu hakkında değerlendirilmeler yapılıp, durum özetlenmeye ve çözüm yolları aranmaya başlanmıştır.

Ekoloji konusu, tek bir düşünce akımı veya yaklaşımı olarak değerlendirilemez. Tablo 1'den anlaşılabileceği üzere, konu ortak olsa da ekolojiyi ele alma biçimleri ve sunulan çözümler farklı ideolojilere aittir. Görmez'in de belirttiği üzere; "Kısaca hemen hemen bütün ekolojik grupların birbirinden son derece önemli farkları vardır. Sadece sorunlara bakış açısında değil, aynı zamanda ekolojik sorunların sebeplerinin aranışında ve önerilen toplum modellerinde de farklılıklar bulunmaktadır" (Görmez, 2020, s.80).

Tablo 1: Çevre Etiği Akımları (Gülersoy ve Dursun, 2023, s.43).

Çevre Etiği (Ekolojik Düşünce) Akımları		**Hangi Çevre Etiği Yaklaşımı/Yaklaşımları İçerisinde Yer Almaktadır?**
Ilımlı (Çevre Korumacı=Çevrecilik) Akımlar	**Yeni-Malthusculuk**	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Kalkınma	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Sürdürülebilir Kalkınma	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Yetinme Seviyesi Yaklaşımı	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Liberal Ekoloji	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Kurumsalcı Yaklaşım	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Biyo-Çevreci Yaklaşım	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Yeşil Kapitalizm	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Çıkarcılar	İnsan Merkezci Yaklaşım ve Çevre Merkezci Yaklaşım
Radikal Akımlar (Ekoloji)	**Biyo Bölgeselcilik**	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Kültürel Ekoloji	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Marksizm	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Anarşizm	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Toplumsal Ekoloji	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Feminizm	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Politik (Siyasal) Ekoloji	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Muhafazakârlık (Yeşil Muhafazakârlık)	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Sosyalizm	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Çevreci Sofuluk	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Ortodoks Çevrecilik	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Dindarlık	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Kutsal Ekoloji (Mistik Ekoloji)	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Psikoloji	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Faşizm	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Eleştiri (Çevreci Eleştiri)	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Kırsal Çevre Etiği	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Sosyo-Çevreci Yaklaşım	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Biyosferik Etik	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Eko-Terörizm	Çevre Merkezci Yaklaşım
	Ekolojik Vatandaşlık Yaklaşımı	Çevre Merkezci Yaklaşım

Yukarıdaki görselden anlaşıldığı üzere ekolojik akımlar, radikal ve ılımlı olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Radikal yaklaşımlarda, insanmerkezcilik tartışmaya kapalı bir konudur ve vahşi kapitalist düzenin sona ermesini isterler. Ilımlı yaklaşımlar ise, insanmerkezcidirler ve süregelen kapitalist düzenin devamını talep ederler. Onlar için önemli olan, gelişmiş ülkelerdeki insanların refahı için, çevrenin düzeni ve doğal kaynakların devamlılığıdır. Bu sebeple 1972'den itibaren uluslararası iş birlikleri ve antlaşmalar yapılmaya başlanmıştır.

Hem ılımlı hem de radikal ekolojiye örnek verilebilecek iki farklı yaklaşımı, bilim insanı Arne Naess bir arada sunmuştur. Bunlar, "derin ve sığ" ekoloji kavramlarıdır. Naess, bunu yaparken yüzeysel ve derin ekoloji arasındaki farkların daha iyi anlaşılmasını istemiştir. Ona göre, sığ ekoloji akımı, doğal kaynakların tükenmesi ve çevre kirliliğiyle ilgilidir ve amaç, gelişmiş ülkelerin toplumsal refahıdır. Bu yaklaşımda, gerekli tedbirler alınarak, zengin ülkelerdeki insanların çevre kirliliği gibi sorunlardan etkilenmemeleri istenmektedir. "Ekolojik açıdan sorumlu politikalar, konunun sadece kirlenme ve kaynakların tükenmesi kısmıyla ilgileniyor. Ancak ortada çeşitlilik, karmaşıklık, özerklik, yeniden yönetim, ortakyaşam, eşitlikçilik ve sınıfsızlık ilkelerine dek uzanan, bundan daha derin meseleler var" Arne Naess. (Aktaran: Sezgin, 2022:67).

Derin ekoloji ise, Greenpeace, Earth First gibi radikal hareketlere ve Sierra Club gibi örgütlere ilham olmuştur (Ferry, 2000:101). Bu akımda, insanmerkeziyetçiliği, şiddetli bir şekilde eleştirilmiş ve doğa, insandan daha önemli görülmüştür. "Çevre içindeki insan anlayışını reddederek, bunun yerine "ilişkisel, bütünsel-alan" anlayışını koyar" (Sezgin, 2022, s.68). Bu ikisinin sonuçlar üzerindeki etkisi araştırıldığında; sığ ekoloji, yüzeysel ama daha etkilidir; derin ekoloji ise, konuyu yoğun ve ayrıntılı ele alır ama, etki alanı diğerine göre oldukça dardır.

Murray Bookchin, toplumda çok ses getiren, çağdaş siyasal ekolojistlerden en tartışmalı olanı ve en ünlüsüdür (Morris, 2019, s.205). Ona göre hem sosyal hem de ekolojik sorunların kökeninde, hiyerarşi ve tahakküm meseleleri yer almaktadır (Bookchin, 1996:83).

> "Ekoloji, benim açımdan, hep toplumsal ekoloji oldu: Yani, doğa üzerinde tahakküm kavramının insanın insan üzerinde, hatta erkeğin kadın, yaşlıların gençler, bir etnik grubun diğeri, devletin toplum, bürokrasinin birey, bir sınıfın diğer sınıflar ve sömürgeci düşünceme göre, toplumsal ekoloji özgürlük arayışını sadece fabrikada değil, aile içinde de sadece ekonomi de değil, psişede de, sadece maddi yaşam koşullarında değil, tinsel koşullarda da sürdürmelidir. Toplumdaki en moleküler ilişkileri, özellikle kadın ve erkek, yetişkinler ve çocuklar, beyazlar ve diğer etnik gruplar, heteroseksüeller ve eşcinseller (bu liste daha da uzatılabilir) arasındaki ilişkileri değiştirmedikçe toplum en sosyalist anlamda "sınıfsız" ve "sömürüsüz" hale gelse de, tahakküm varlığını sürdürecektir. (...) Hiyerarşi var olduğu sürece, tahakküm, insanları bir elitler sistemi etrafında örgütlediği sürece, doğaya hükmetme projesi de devam edecek ve gezegenimizi kaçınılmaz bir yok oluşa götürecektir" (Bookchin, 1996, s.76-77).

Ona göre, kapitalizmin yarattığı eşitliksiz ve hiyerarşi, toplumun bağlarını zayıflamıştır. Bu zayıflama, ekolojik sorunların baş göstermesine ve ilerlemesine sebep olmuştur. Süre gelen düzen içerisinde kökten bir değişim sağlanamadıkça da ne toplumsal ne de ekolojik düzelme sağlanamayacaktır.

Ekofeminizm de radikal duruşa sahip bir ekolojik akımdır. "Ekofeminizm kavramını ilk kez 1974 yılında Fransız yazar Françoise D'eaubonne tarafından yayımlanan "La Féminizme ou la Mort" (Feminizm veya Ölüm) adlı kitapta kullanılmıştır." D'eaubonne, doğanın ve kadının aynı eril baskıya ve zorbalığa maruz kaldığını belirterek, her ikisinin de kurtuluşunun birlikte olacağına vurgu yapmıştır (Gülersoy ve Dursun, 2023:59).

Derin ekolojistlerin, doğa-insan ilişkisinin bozulmasında, insanmerkeziyetçiliğini suçladıkları gibi, ekofeministler de erkekmerkezciliğini ana neden olarak tayin etmişlerdir. Kadın/erkek düalizminin temelinde, erkeğin kadın üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet vardır. Bu hakimiyeti sağlama gerekçelerinden biri de kadının fiziksel yapısının küçüklüğü vb. gibi sebeplerle, erkeğin kadından üstün görülmesidir (Garrard, 2020:45). Bu bağlamda yazar ve filozof olan Karen J. Warren'ın tanımı ise şu şekildedir;

Ekofeminizm terimini şu tezler üzerine kurulu bir tavrı göstermek için kullanıyorum: 1) Kadınların ezilmesi ile doğanın ezilmesi arasın da önemli bağlar vardır; 2) Bu bağların statüsünün kavranması, kadınların ezilmesi gibi doğanın ezilmesini de kavramaya yönelik her türlü girişim açısından zorunludur; 3) Feminist teori ve pratiğin ekolojist bir perspektif içermesi zorunludur; 4) Ekolojik sorunlara getirilecek çözümlerin feminist bir perspektif içermeleri zorunludur. (Aktaran: Ferry, 2000:161) şeklindedir.

Platon'dan itibaren egemen erkek ideoloji hem kadını hem de doğayı tahakküm altına almıştır. Bu ataerkil ideoloji ile, onların tanımladıkları gibi, "ruhsuz doğa" ve "duygusal kadın" ihtiyaçlarını giderebilecekleri ve güçlerini sergileyebilecekleri birer metaya dönüşmüştür. Bu bağlamda birçok sanatçı konu hakkında eko feminist olarak değerlendirilebilecek eserler üretmiştir. Aynı şekilde Bookchin'nın sosyal teorisiyle eş/benzer anlamlı üretilen eserler, kapitalizmin yarattığı eşitsizliğe ve sömürüye vurgu yapmışlardır. Doğa ve insan üzerinde kurulan tahakküm ve hiyerarşinin egemen olduğu günümüz dünyasında sanatçılar hem geçmişe hem de geleceğe dair saptamalarda bulunmuşlar ve ekolojik sorunların görülür olmalarına katkı sunmuşlardır. Makale kapsamında ele alınan sanatçıların eserleri de bu bağlamda sosyal ve ekolojik adaletsizliklerin yansıtılmasında rol oynamıştır.

Sanatta Ekoeleştirel Yapılanma ve Gerçeklik Algısı

Sanayi devriminin 1750-1950 yılları arasındaki dönemi, çevreye verdiği hasarların üst seviyelere çıktığı bir dönemdir. Doğa, bu dönemde geri döndürülemez hasarlar almış ve çevre kirliliğinin neden olduğu sağlıksız koşullar toplumsal sefalete neden olmuştur (Morris, 2019:39). Gözler önünde gerçekleşen bu büyük tahribatlar sanatçıların da dikkatini çekerek, konu hakkında üretim yapmalarına sebep olmuştur. İlk tepkiler edebiyat alanında yaşanmıştır. Doğa yazarı John Muir, ilk kez 1870'lerde, insanın sorumlulukları arasında doğal çevrenin yer aldığını ve insan dışındaki tüm canlıların da yaşam haklarının olduğunu savunmuştur (Özdağ, 2017:7). Canlıların yaşam hakları, bu tarihlerden itibaren tartışılmaya başlanmıştır

Modern çevrecilik ise Rachel Carson'ın "Sessiz Bahar" (1962) adlı kitabıyla başlamıştır. Kitapta, mutlu, şirin ve insanların doğayla uyum içinde yaşadığı bir kasaba tasvir edilmiştir ve daha sonra kasabada, bir şeyler kötüye gitmeye başlamıştır. Hayvan ölümleri ve hastalıklar kol gezmiş ve peri masalı sona ermiştir. Tavuklar, sığırlar, koyunlar ve kuş sürüleri ölmüş ve bahar artık sessiz hale gelmiştir. "Sessiz Bahar", gerçek hayattan yola çıkıp, kurgulanmıştır. Carson, bu durumun sorumlusunun böcek ilacı olan DDT gibi pestisitler olduğunu bilerek, hikâyede bu durumu anlatmıştır (Garrard, 2020:13-15).

> "Carson'ın da bilimsel malzemesini biçimlendirirken yararlandığı retorik stratejiler, pastoral imgeler, kıyamet imgeleri ve edebi imalar aslında bir "edebiyat" veya "kültür" incelemesine uygun olabilir. Bu tür

bir inceleme bizim "ekoeleştiri" olarak adlandırdığımız şeydir ve bu kitap da günümüzdeki ekoeleştiri alanına eleştirel bir giriştir" (Garrard, 2020, s.15).

Ekoeleştirel olan bu kitap sayesinde, toplumsal bilinç oluşturulmuş ve şirketler denetlenmeye başlanmıştır. Kitabın yarattığı tartışma ortamı sebebiyle medyada, siyasette ve popüler kültür içerisinde konu artık derinlemesine ele alınmaya ve çözümler elde edilmeye başlanmıştır. Ekoeleştiri, bu bağlamda bilimsel problemlere katkı sunamasa da onları görünür kılarak, incelenmelerine, değerlendirilmelerine ve çözüm arayışlarına neden olmaktadır.

Ekoeleştiri, William Rueckert tarafından ilk kez 1978'de kavramlaştırılmıştır. Ruckert, "Edebiyat ve Ekoloji: Bir Ekoeleştiri Deneyi" adlı makalesinde ekoeleştiriyi; "Ekoloji ve ekolojik kavramların edebiyat çalışmalarına uygulanmasıdır, çünkü ekoloji (bir bilim, bir disiplin, insan vizyonunun temeli olarak) dünyanın şimdi ve gelecekle ilgili en büyük ilişkisine sahiptir" diye tanımlamaktadır (Aktaran: Oppermann, 1999, s.31).

Ekoeleştiri, The Ecocriticism Reader'ın yazarı Cheryll Glotfelty'e göre; "Edebiyatla fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesidir" (Aktaran, Garrard, 2020:15). O, yeryüzünü odağına alarak, ekoeleştirel esere yöneltilmesi gereken soruları belirlemiştir. Bu sorular;

Doğa bu sonede nasıl temsil edilmiştir", "Yaban hayat kavramı zaman içinde nasıl değişim göstermiştir?", "Bilim edebi incelemeye nasıl açık olur?", "Edebiyat çalışmaları ve çevre söylemiyle tarih, felsefe, psikoloji, sanat tarihi ve etik gibi ilgili disiplinler arasında nasıl ilişkiler kurulabilir? şeklinde sıralanmaktadır. (Aktaran: Garrard, 2020:15-16)

Ekoeleştirinin öncülerinden olan, bir başka isim de Lawrence Buell'dir. Buell, eserin çevreci olarak sınıflandırılabilmesi için dört madde sıralamıştır;

1. Eserde insanın dışındaki çevre sadece bir arka plan değil, insanın tarihinin doğa tarihiyle iç içe olduğu bir mevcudiyettir;
2. Eserde, insan menfaatleri yasal olan yegâne menfaat olarak görülmemektedir;
3. İnsanın çevreye karşı sorumlulukları eserin etik boyutunun bir parçasıdır;
4. Eserde çevrenin değişmezliği değil de bir süreç olduğu düşüncesi en azından dolaylı olarak bulunur. (Aktaran: Özdağ, 2017:33)

Ekoeleştirinin öncü isimlerinin belirlediği kriterler sayesinde edebi eserlerin ekoeleştirel olup olmadıklarının saptaması yapılabilmektedir. Doğayı ve doğal düzenin devamını önemseyen sanatçılar, 20.yy.'dan itibaren insanmerkezci yapıdan vazgeçerek, eşitlikçi ve insan/doğa ilişkisinin irdelendiği eserler üretmeye başlamışlardır. Bu ekolojik yönelimde olan yazarların eserlerinin incelenmesi ve sanatçıların işaret ettiği ekolojik sorunların tespiti için, eserin ayrıntılı değerlendirilmeleri gerekmektedir. Ekoeleştiri, söz konusu ayrıntılı irdelemeleri gerçekleştirerek, toplumda ekolojik bilinç uyandırmaktadır. Ayrıca ekolojik sorunlar hakkında önemler veya çözüm önerileri üretilmesine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sunması da mümkündür.

Oppermann'ın da belirttiği üzere, insanlar ekoloji konusunda, matematiksel verilere ve istatiksel bilgilere yeterince ilgi göstermeseler de sanatın dili sayesinde, konuyu daha çok merak edip, doğayla duygusal olarak bağlantı kurabilirler (Aktaran: Gülersoy ve Dursun, 2023:70). Çünkü, sanat, insan bilincine ve duygularına erişebilir ve onu etkileyebilir. Bilimsel bir sorun olan ekolojik kriz ve etkileri, ekoeleştiri sayesinde kültürel olarak da incelenebilir. Ekoeleştirel eserlerin, gerçeklikle kurduğu bağ, ekolojik krizin gerçekliğinden yola çıkarak, sorunun sebeplerine, sürecine ve/veya sonuçlarına odaklanabilmektedir. Bu bağlamda, ekoeleştirel metinler/eserler gerçekliğin ele geçirilmesinde oldukça önemlidirler.

Gerçeklik kavramı, Antik Yunan'dan itibaren yüzlerce felsefeci, sosyolog, sanatçı tarafından incelenmiş ve hepsi konu hakkında kendi yorumlarını sunmuştur. Antik hakikat kavramından, günümüz hiper gerçeklik veya sanal gerçeklik tanımlarına kadar gerçekliğin sınırları ve içeriği hep tartışılagelmiştir. Gerçeklik kavramının genel bir tanımı; "Duygu, düşünce ya da somut nesneler dünyasında var olup, varlığı bilinen her şeye verilen genel addır" şeklindedir (Sözen ve Tanyeli, 2022:116). Sanatsal gerçeklik ise "Sanat dışında var olan tüm gerçekliklerin sanat yapısında yeniden üretilmesiyle oluşan gerçeklik kategorisidir" (Sözen ve Tanyeli, 2022, s.267). Gerçekliğin sanatla ilişkisi bu çalışmada, Platoncu bir benzerlikten öte, sanatla yaratılan gerçekliğin özüne ulaşma çabası ve düşünsel bir arayış olarak ele alınmıştır.

> "Sanatta gerçekçiliğin özünü belli nesnel bir gerçekliğin tanınması sayacaksak, bu gerçekliği sadece bizim duyarlılığımız dışında kendi başına var olan bir dış dünyaya indirgememeliyiz. Bizim duyarlılığımız dışında kendi başına var olan şey maddedir. Oysa gerçeklik insanın yaşantı ve anlayış deneyimiyle katılabileceği sayısız ilişkileri kapsar" (Fischer, 2005:104).

Sanatçının duyguları, karakteri, yaşadığı sosyal ve fiziksel çevre, yani sanatçının gerçekliği, konusu ne olursa olsun yaptığı eserlere yansımaktadır. Mesela manzara resmi çizen bir ressamın gerçekliği, manzaranın gerçekliğini etkiler ve ağaç, bulut gibi elemanlarla beraber yeni ve daha büyük bir gerçeklik yaratılır (Fischer, 2005:104). Bu durum sadece bireysel yaşantılardan ibaret değildir. Sanatçının üretimi aynı zamanda tarihsellik içerisinde, tüm insanlığın ortak kalıtını taşımaktadır (Timuçin, 2007:.6). Sanat ve kültür, toplumsallık içerisinde oluşmuştur ve insanlığın evrensel bilincini yansıtmaktadır. Bu gerçeklik üzerinden sanatçıların eserleri hem bireysel hem de toplumsal yaşantılarının etkilerini bünyesinde birleştirebilmektedir.

İprişoğlu ve Eyüpoğlu'na göre de gerçeklik iki farklı yoldan anlaşılmaktadır. Birinci yol, insanın kendine bakmasıyla, ikinci yol ise çevreye bakmasıyla çizilmektedir.

> "Gerçek bize kendini iki tarzda verir. ... Gerçeği dışarda arama eğilimi daha çok biçimci, kuralcı, akılcı, gözcü, tasvirci, soğuk kanlı bir sanata götürüyor. Diğer eğilimse, biçimlerin dağılmasına, dış görünüşlerin bozulmasına mantık kalıplarının kırılmasına, duygu taşkınlıklarına, hayal bulgularına, özgür anlatımlara yol açıyor. Ancak, bu iki eğilim, birbirini en fazla yadsıyor göründükleri zamanlarda bile, aslında aynı amaca yönelmiş iki ayrı davranış oldukları için sonunda birbirini tamamlayarak, insanı ve çevresini içine alan dünya gerçeğinin sınırlarını biraz daha genişletmiş oluyorlar" (İprişoğlu ve Eyüpoğlu, 1972, 176-177).

Hayatın anlamlandırılmasında ve eser üretme süreçlerinde bu iki yolun etkisi farklıdır ama iki yolun da amacı tekdir; gerçekliğe ulaşmak. Afşar Timuçin'e göre ise, "Her düşünce çabası gerçekliğin bilgisini öngörür. Düşünmek gerçekliğin ortasına dalmaktır. Gerçekliğin dışında bir gerçeklik olamayacağına göre, bilgi gerçekliğin bilgisi olacaktır" (Timuçin, 2007:5). Timuçin'in bahsettiği durum düşüncenin gerçekliğidir. Ona göre hayal gücü ve düşünce bilgi üretir. Sanatçı hem bireysel hem de toplumsal hayatından elde ettiği bilgiyi esere dönüştürür ve bu bilgi esere yansır.

Bahtin'nin ise, sanatsal gerçekliğin, doğa ve toplumsallıkla yüceltip, güzelleştiğini belirtmiştir. "Estetik etkinlik, tamamen yeni bir gerçeklik yaratmaz. Doğa ve toplumsal insanlığı yaratan biliş ve icra edilmiş eylemin tersine sanat, bilişin ve eylemin bu önceden karşılaşılan gerçekliğini (doğa ve toplumsal insanlık) yüceltir, süsler ve hatırlar" (Bahtin, 2005:313). Ona göre, sanatla, yeni bir gerçeklik yaratılmaz. Doğa ve insan arasındaki kuvvetli bağın güçlülüğü ve ulviliği tekrar insana hatırlatılır.

Suçkov, sanatın imgeler vasıtasıyla düşünmeyi kapsayan, yaratıcı bir düşünüş biçimi olduğuna gönderme yapmıştır. Sanatçının tüm imgeleri, gerçeküstü bir resim yapsa bile gerçek dünyadan alınmıştır. Mesela, Hieronymus Bosch'un "Ermiş Antonius'un Günaha Teşviki" adlı tablosunda, Antonius'un üzerindeki dünya dışı gibi görünen varlıkların hepsi, nesnel dünyanın farklılaştırılmış halleridir. O canavarlar, bir böceğin veya örümceğin farklı parçaları arasından seçilen, özenle birleştirilen, hatta zırh vs. giydirilen dünyevi varlıklardır. Benzer biçimde Goya'nın, Capricho'ları da gerçeklik dışı öğelerin bulunduğu çalışmalar olarak algılansa da gerçekliğin görsel, zihinsel ve duygusal yansımalarını taşımaktadırlar (Suçkov, 1976:9-10).

Görsel 2: Francisco Goya, "Düzeltme", Bakır Levha Üzerine Asit, 1790'lar (Los Caprichos, t.y.).

Bu gerçek dışı gibi görünen resimlerde, aslında gerçekliğin daha doğru ve dolaysız bir yansımasını bulmak mümkündür. Sanatçının bilinçli olarak yaptığı deforme ve yeniden düzenlemeler gerçeklikten uzaklaşmak adına değil, gerçekliği yakalamak adına yapıldığı belirtilebilir. Mesela, Picasso'nun, Guernica adlı resmi, sadece biçimsel açıdan çığır açan bir eser değil, aynı zamanda yaşanılan savaşın ve onun yarattığı yıkımın belgesi olarak gerçeğin sanatla topluma aktarılmasıdır. Mumford konu hakkında; "Picasso'nun resimleri, sadece en yüzeysel gözün gördüğünü gösteren sözde belgesel realistlerden daha çok yaşadığımız dünyanın daha doğru bir görüntüsünü verdi" diye belirtmiştir (Aktaran: Eroğlu, 2022, s.39). Bu bağlamda, sanatta gerçeklik, nesnelerin yüzeysel görünüşünü ortaya koymaktan çok daha fazlasını yaparak, ele alınan konunun veya durumun özünü yansıtmaktadır (Suçkov, 1976, s.9-10).

Ekoeleştirel Yapılanma Gösteren Güncel Resim Sanatından Örnekler

İnsanmerkezci bakış açısı, ekolojik bir kriz yaratmış ve bu durumdan rahatsız olan sanatçılar, 1960'lı yıllardan itibaren, konu üzerine eğilerek, incelemeler ve üretimler yapmışlardır. Sanatçılar, yara alan doğanın sesini duyurmak, farkındalık yaratmak hatta iyileştirici önlemler almak için çaba göstermişlerdir. Antmen'nin, Arazi sanatı, Çevre Sanatı, Yeryüzü Sanatı, Toprak Sanatı olarak da adlandırıldığını belirttiği bu dönemin sanatçılarından bazıları; Robert Smithson, Richard Long, Michael Heizer, Alan Sonfist, Christo ve Jeanne-Claude'dur (Antmen, 2009:251).

Yaklaşık atmış beş yıldır konu hakkında düşünüp, üreten sanatçılar sadece yerleştirme, fotoğraf, video, performans gibi güncel sanat eserleri değil, resim sanatına dahil üretimlerde de bulunmuşlardır. Bu ekoeleştirel resimlerin belirlenmesi, sınıflandırılması ve görsel içerik çözümlemelerinin yapılabilmesi amacıyla, çalışma kapsamında yedi adet soru hazırlanmıştır. Bu sorular;

1. Doğa bu resimde nasıl tasvir edilmiştir?
2. Resimde çevre bilinci hâkim midir? (Resim herhangi bir yerinde; çıkış noktasında, amacında, yönteminde veya konusunda çevre hassasiyeti taşıyor mu?)
3. Yaban hayat kavramı resimde yer almış mıdır? Yer aldıysa nasıl yer almıştır?
4. Resim antroposentrik midir, yoksa ekosentrik midir?
5. İnsanın çevreye karşı sorumlulukları eserin bir parçası mıdır?
6. Ekolojik krizin yarattığı gelecek endişeleri resme yansımış mıdır?
7. Resim gerçeklikle nasıl bir ilişki kurmuştur?

Bu sorular ışığında, makale çalışmasında, dört sanatçının birer eseri incelenmiştir.

İlk olarak, Yun-Fei Ji ve onun ekolojik ve sosyal bozulmaları konu edindiği "Üç Boğaz Barajı Göçü" adlı eseri incelenmiştir. Ji, 1963 Çin doğumlu, Amerikalı bir ressamdır ve eserlerinde çağdaş bir üslubu, Çin'in geleneksel resim yapma yöntemleriyle sentezlemiştir (Yun Fei Ji, t.y.).

Görsel 3: Yun-Fei Ji, Ahşap Baskı, 500 Adet Elle Oyulmuş Armut Ağacı Bloğundan, Dut Kâğıdı ve İpek Üzerine Geleneksel Çin Suluboya Mürekkepleriyle Elle Basılmıştır, 35,6-304,8 cm., 2009-2010 (Artmuseumgr Collection, 2009).

Sanatçı, "Üç Boğaz Barajı Göçü" adlı resimde, 1994-2006 yılları arasında Çin'de inşa edilmiş, dünyanın en büyük hidroelektrik santralini konu almıştır. Bu baraj ekosisteme ve yerli halka büyük zarar vermiş, binlerce tarihi ve arkeolojik alanı sular altında bırakmıştır (Üç Boğaz Barajı Göçü, t.y.). Ayrıca bu proje için üç şehir, yüz kırk kasaba ve bin üç yüz elli köy boşaltılmış, insanlar göçe zorlanmıştır. Sadece insana değil, İsviçre büyüklüğünde bir alan kaplayan hidroelektrik santral, bazı bitki ve hayvan türlerinin yok olmasına yol açmış hatta ufak çaplı depremleri de tetiklemiştir. Projede, kar ve enerji elde etme amaçlarının karşısında, doğanın ve insanların sağlığı yer almaktadır. Buna rağmen baraj inşa edilmiştir. Sanatçının konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir; "İnsanlara kötü davranıldığını gördüğümüzde, doğaya daha da kötü davranıldığından emin olabiliriz. Ne zaman birini savunursan, diğerini de savunmuş olursun" (Weintraub, 2012:216-217).

Ji, bu proje için baraj çevresinde çizimler yapmıştır. Sanatçı, sanatın işlevlerinden birini, gerçekliğe ulaşmak ve onu açığa çıkarmak olarak tanımlamıştır. "Benim işim gerçeği tüm açıklığıyla görmektir. Bu yüzden geziyorum ve araştırıyorum. Bu işimin bir parçası." diye belirtmiştir. Sanatçı daha sonra çizimlerini, kullandığı geleneksel ahşap baskı yöntemiyle, yaklaşık üç m.'yi geçen bir parşömene basmıştır. (Weintraub, 2012, 217-218).

Resimde ağaçlar, dağlar, bambu dalları ve nehir arasında, üzgün ve yorgun görünen insanlar yer almaktadır. Etrafa dağılan eşyaların, mobilyaların, bisikletlerin çok fazla olması, ters giden bir şeylerin varlığını sezdirmektedir. İnsanların, eşyaların ve doğanın karmaşasıyla tezat oluşturan sakinliği dikkat çekmektedir. Resimde, kaderine razı gelen bu insanlar, kendilerinden talep edileni yapıp, göç etmektedirler. Devriye atan askerlerin varlığı ise, sanatçı tarafından, bu durumun zorla yapıldığına gönderme olarak, resmin sonuna yerleştirilmiş gibidir. Resimde hem toplumsal hem de ekolojik, acı bir gerçeklik yer almıştır ve bu bağlamda eserde hem antroposentrik hem de ekosentrik bir yaklaşım benimsenmiştir.

Modern sanatın en önemli sanatçılarından biri olan Kiefer, 1945 Almanya doğumludur. Çalışmalarının konuları arasında, mitoloji, doğa, şiir, savaş, tarih, bellek hatta kimya yer almaktadır. Sanatçıyı, Almanya'nın yakın tarihindeki ikinci dünya savaşı, savaşın getirdiği ölüm ve doğa hasarları derinden etkilemiştir. O, doğaya yönelik bu zorba tutumları, doğa-kültür ilişkisi içerisinde sorgulamış ve konu hakkında birçok eser üretmiştir.

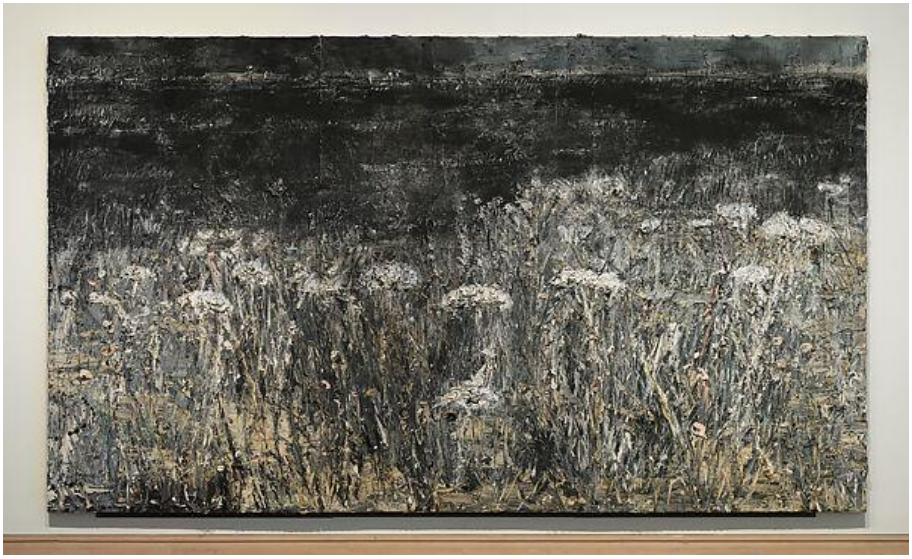

Görsel 4: Anselm Kiefer, "Morgenthau Planı", Tuval Üzerine Monte Edilmiş Mürekkep Püskürtmeli Baskılar Üzerinde Akrilik, Emülsiyon, Yağ ve Gomalak, 3 Panel Her Biri: 330-190-8 cm., 2012 (Morgenthau Planı, t.y.).

Çalışma kapsamında sanatçının, "Morgenthau Planı" adlı eseri incelenmiştir. Bu resim, her biri 330-190-8cm. ebatında, üç panelden oluşmuştur ve sanatçının doğa-kültür düalizmini işlediği eserlerinden biridir. Bu plan, 1944'te, ikinci dünya savaşı sırasında, ABD Hazine Bakanı Henry Morgenthau tarafından önerilmiştir. Plan, Almanya'nın endüstriyel üretimini azaltarak, tarım ülkesi olmasını önermektedir. Tasarı gerçekleşmemiş, ABD Hükümeti, Marshall Planı'nı uygulamaya sokmuştur. Ama bu siyasi olay Kiefer'i oldukça etkilemiş ve aynı adlı seriler üretmesine neden olmuştur. Görsel 4'teki eser "Morgenthau Planı" bu serilerden birine ait bir çalışmadır. "Sanatçının bir leitmotiv olarak sıklıkla kullandığı ayçiçeği motifleri savaş sonrası endüstriyel gelişimlerin hemen öncesindeki artan çiftlik sahalarıyla tarımcı ve pastoral bir Almanya idealine işaret eder" (Morgenthau Planı, 2012).

Kiefer'in, yeşil Almanya idealini yansıtan "Morgenthau Planı" ile, endüstrileşmemiş ve her yerin yemyeşil olduğu bir Almanya tasvir edilmiştir. Doğanın, resimdeki sembolik anlamı ise, sanayileşme sebebiyle hasar görmüş ülkesindeki, kırsal yaşama dair bir özlemdir. Malzemeye bakıldığında ise, sanatçının kullandığı kum, gomalak, yağ gibi doğal malzemeler zamanla, aynı doğa-insan ilişkisi gibi geçmiş ve gelecek arasında değişerek, bu ilişkiye dair farklı bir bakış açısı da sunmaktadır. Ekosentrik bir merkezden konunun ele alındığı eserde, Kiefer'in kendi hayatında şahit olduğu ekolojik yıkıma karşı bir özür, yok olanın anısını yaşatmak için sanatsal bir tavır ve doğanın bütünlüğüne dair bir özlem olarak değerlendirilebilir.

Alexis Rockman, Amerikalı çağdaş bir sanatçıdır. Konuları arasında, evrimsel biyoloji, iklim değişikliği, kırılgan ekosistem, türlerin yok oluşu, genetik mühendisliği vb. yer almaktadır. Sanatçının, bu ekolojik konulara olan ilgisi, bilim insanı olan annesinden gelmiştir (Barrnett, 2015:75). Rockman'ın, gelecek tasvirleri, ütopik olmaktan çok öte, kıyametvari imgelerle ve bilimsel gerçekler üzerinden inşa edilmiştir. Sanatçının, ekolojik kriz hakkında, elde ettiği veriler üzerinden, derin endişeler taşıdığı gayet açıktır.

Berger, titiz bir araştırmacı olarak Rockman'ın, gerçek verilerle hareket ederken, tropik hastalık uzmanlarının, arkeologların, paleontologların, biyologların ve çevre bilimcilerin yardımlarını aldığını ve böylelikle gerçeğe en yakın çizimleri yapabildiğini belirtmiştir (Aktaran; Barrnett, 2015:77-78). "Aleni Kader" adlı büyük panoramik resim, Brooklyn Sanat Müzesi için yapmıştır. Resmin kurgusunda, küresel ısınma gerçekleşmiş hatta üzerinden 3000 yıl geçmiştir. Artık Brooklyn sular altındadır. Maurice Berger "Aleni Kader" hakkında şöyle belirtmiştir:

> "Sahnede hiç insan yok. Hayatta kalan bitki örtüsü ve hayvanlar, tropik ortamda yaşayanlar. Bunlar biyomühendislikle oluşturulmuş yeni türlerle bir araya getirilmiş. Mangrow ağaçları, suyosunları ve asmalar çürümüş bir görüntüde. Fok balıkları, bufa balıkları, sazan balığı, deniz anası, ay balığı ve aslan balığı bulanık Doğu Nehri'nde birlikte yüzüyorlar. Suyun üzerinde kalmış birkaç şeyden biri olan bir varilin etrafında tek başına bir hamam böceği dolaşıyor. Karabataklar, beyaz balıkçıllar, martılar ve pelikanlar sıçrıyor, uçuyor. Duvar resminin karanlık atmosferi ölümcül virüsleri ve bakterileri -HIV, Batı Nil ve SARS- gösteren bir diyagramla güçlendiriliyor" (Barrnett, 2015, s.76).

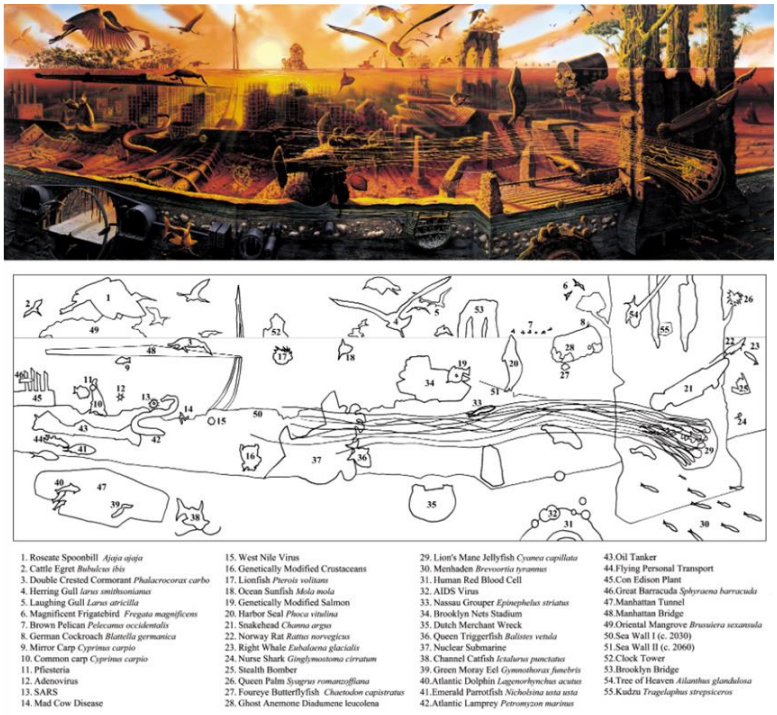

Görsel 5: Alexis Rockman, "Aleni Kader", Dört Ahşap Panel Üzerine Yağlıboya ve Akrilik, 243-731cm., 2003-2004, Brooklyn Sanat Müzesi (Aleni Kader, t.y.).

Hayal gücünün ve bilimin sentezi olan resimde, sanat ve gerçeklik arasında çok ince bir çizgi vardır. Bu sebeple resim, oldukça tedirgin edici bir his yaratabilir. Konunun ve yöntemin gerçeklik üzerinden biçimlendirilmesi de bu tedirgin artmasını sağlamıştır. Sanatçı durumun vahametine karşı, geleceğe dair bir olasılık sunar ve başka bir gerçeklik yaratır. Rockman'ın bu kıyametvari kurgusu, günümüzde yaşanılan doğal yıkımın neden olabileceği sonuçların, sanatsal izdüşümleri olarak değerlendirilebilir. Sanatçı, ekolojik bir bakış açısıyla ürettiği bu yeni gerçeklikle, türümüze karşı ciddi bir uyarılarda bulunmaktadır.

Jave Yoshimoto, Japonya'da doğmuş ve ailesi o, dokuz yaşındayken ABD'ye göç etmiş, Çinli bir sanatçıdır. Sanatçı hem sanat hem de sanat terapisi eğitimi görmüştür (Jave Yoshimoto, t.y.). Çin'in ve Japonya'nın sanatsal

kültürlerinin etkisinin yansıdığı resimlerinde, çağdaş bir anlayışa sahip olarak, grafik tasarım, resim ve manga arasında hızlı geçişler gözlenebilir (Tan, 2016).

Yoshimoto, yaşanan felaketlerin ve adaletsizliklerin etkileri üzerinden eserler üretmektedir. Ona göre insanlık, yaşanan felaketlerden yeterince şey öğrenememektedir. O, bu felaketleri resmederek, toplumsal ve ekolojik bilinç uyandırarak, sanatın gücü ve sesiyle insanları gelecek felaketlere karşı uyarmak istemektedir. Yoshimoto, çağımızda, haberin ve bilginin hızına ve geçiciliğine değinerek, acı olayların içselleştirilip, sorgulamaları bireysel ve toplumsal olarak yapılamadan unutulması durumunu eleştirmiştir. "Toplumsal amneziyi sanatımla ele alıyorum ve bu çalışmalar, bilgi çağımızda çok çabuk unutulan trajik olaylar için toplumsal hafıza görevi üstleniyor" diye belirtmiştir (Jave Yoshimoto, 2020).

Görsel 6: Jave Yoshimoto, "Unutulan Patlama", Kâğıt Üzerine Guaj, 66,04-101,6 cm., 2010 (Unutulan Patlama, t.y.).

Resimde geçen olay, Deepwater Horizon petrol sızıntısıdır. Bu ekolojik facia, 2010 yılında Meksika Körfezi'nde gerçekleşmiştir. Sanatçı, "Unutulan Patlama" adlı bu resminde hem insan eliyle yaratılan bir doğa felaketini hem de bu felaketin hemen unutulmasını eleştirmiştir.

Resimde, sol arka planda, BP'ye ait, patlayan bir sondaj kuyusu söndürme çalışmaları vardır. Petrol kıyıya kadar sızmıştır ve bu sızıntıları temizleme çalışmaları, durumun vahametini yansıtmaktadır. Resmin orta-ön planında bir işçi, dikkat yazısının yanında, ham petrolü kürekle temizlemeye çalışmaktadır. Sağ-ön plandaki pelikan, duruşu ve bakışı ile, işçinin yaptığı işin faydasızlığının ve facianın büyüklüğünün farkında gibidir. Bu trajikomik durumu izleyen ve denizin ortasında şaşkınlık içerisinde bakan Godzilla da pelikan gibi felaketin hem tanığı hem de kurbanı olarak resme yerleştirilmiştir. Resmin üstünü boydan boya kaplayan dumanların sağına, "Nereye gidebilirsin ki? Değişmeyen bir yer arıyorum" yazısı okunaklı biçimde, bir mesaj olarak verilmiştir. Bu mesajda, insanın elinin değdiği, hatta endüstrisi ile elinin bile değmediği yerlerde, insanın şiddetinin ve sömürüsünün diğer canlı ve cansızlar tarafından hissedildiği anlatılmaya çalışılmıştır. Dumanın altındaki kan kırmızı gökyüzüyle ise, yaşanan bu şiddete göndermede bulunulmuş olabilir. Ayrıca sanatçı, resmin açık plan kompozisyonuyla ve deniz yüzeyindeki dönerek büyüyen renkli petrol alanlarıyla, kirliliğin çevreye yayılması gerçeğine vurgu yapmaktadır. Resim bu bağlamda, ekosentrik olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

Neolitik dönemin, ilkel topluluklarından, günümüzün karmaşık toplumlarına kadar insanlık, doğa ile arasına giderek daha kalın sınırlar çekmiştir. Yaklaşık on bin yıl öncesinde gerçekleşen tarım devrimi ile doğaya müdahaleler başlamış ve sanayi devrimiyle birlikte bu müdahaleler artarak devam etmiştir. Aydınlanmacı düşünürler, doğayı, devasa, cansız ve ruhsuz bir madde olarak tanımlamışlar ve bu tanım doğa/insan ilişkisine büyük zararlar vermiştir. Şirketlerin kar odaklı davranışları ve devletlerin sömürgeci yapısı da birleşerek, sanayi devriminden bugüne dek büyük bir ekolojik kriz yaratılmıştır. Sanayileşmenin sebep olduğu bu ekolojik kriz, ekosistemin artık sağlıklı işleyememesine yol açmış ve insanmerkezci bu sistem tam da bu sebeplerle giderek daha

çok eleştirilmeye ve doğayla barışık yeni yollar aranmaya başlanmıştır. Aydınlanma eleştirileriyle başlayan ve sonrasında bazı bilim insanları, düşünürler ve sanatçıların da dahil olduğu ekolojik düşünme biçimleri 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren oluşturulmaya başlanmıştır. 21.yy'da da söz konusu ekolojik düşünce akımları/yaklaşımları hem sanatsal hem akademik hem de siyasal alanda ilgiyle takip edilmiştir.

Çalışmada, ekolojik düşünceler sınıflandırılarak, öne çıkan yaklaşımlardan bazıları incelenmiştir. Genel olarak radikal ve ılımlı akımlar olmak üzere ikiye ayrılan bu düşünce akımları, ideolojilerine göre insanmerkezli veya çevremerkezlidirler. Ekoeleştirel kuram ise, radikal bir akımdır ve sanatsal/kültürel eserlerin analizinde kullanılan, bir sosyal bilimler disiplinidir. Sanatın ve ekolojinin kesişme noktasında yer alan ekoeleştiri, incelediği sanatsal/kültürel eserlerin doğaya karşı olan hassasiyetini incelemektedir. Aynı zamanda ekolojik farkındalık kazandırmaya çalışan bu teori, kazanılan farkındalıkların, bireyler ve toplum üzerinde olumlu davranış değişiklikleri yaratmasını beklemektedir. Çünkü ekosistemin, insanı merkezden alan, ekolojik bilinç yaratan eserlere ve bu eserlerin ayrıntılı değerlendirilmesine imkân tanıyan ekoeleştirel metinlere ihtiyacı vardır. Bu sebeple, seçilen resimlerin analizinde kullanılacak, yedi adet soru üzerinden hareket edilmiştir ve sorulara verilen cevaplar üzerinden ayrıntılı bir ekolojik analiz yapılabilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, örnek eserlerin, saklı gerçekleri ortaya çıkarmak, açığa çıkan gerçekleri sorgulamak, nedenlerini/sonuçlarını incelemek, hatta öneriler sunmak ve toplumu bilinçlendirmek gibi görevler aldıkları belirlenmiştir.

Gerçeklik, konu, biçim, yöntem vb. olarak değil, özü aramaya ve ortaya çıkarmaya yönelik sanatsal/düşünsel bir arayış olarak ele alınmıştır. Özellikle ekolojik hassasiyet taşıyan resimlerdeki gerçeğe/öze ulaşma gözetildiğinde, resimlerin hepsinde sistem eleştirisi ve ekolojik adalet talebi görülmektedir. Gerçeklik ve ekolojinin bir arada araştırıldığı resimlerde, sanatçılar, doğanın talan edilmesi gerçeği üzerinden yola çıkarak, insanmerkezci yapının değiştirilmemesi halinde daha kötü, hatta kıyametvari bir sonucun yaşanacağına işaret etmişlerdir. Bu resimler, gözün gördüğü gerçeklikten öteye gitmeye çalışarak, sorunların temeline ulaşmak istemişlerdir. Ekoeleştiri ve ekomerkezci resim sanatı, farkındalık yaratma ve gerçeği ifşa etme gibi önemli görevler üstlenmişlerdir. 1960'lı yıllardan günümüze kadar tüm çabalara rağmen, ekolojik krizin şiddetinin azalmaması, daha fazla ressamın konuya ilgi göstermesine ve konu hakkında daha fazla çalışma üretmesine sebep olduğu tespit edilmiştir.

Kaynaklar

Aleni Kader. (t.y.). https://www.artworksforchange.org/portfolio/alexis-rockman/ adresinden 23.07.2024 tarihinde alınmıştır.

Antmen, A. (2009). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Artmuseumgr Collection. (2009). https://www.artmuseumgr.org/collection/three-gorges-dam-migration adresinden 21.03.2024 tarihinde alınmıştır.

Bahtin, M. (2005). Sanat ve Sorumluluk. (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Barrnett, T. (2014). Sanatı Eleştirmek Günceli Anlamak. (Çev. Gökçe Metin). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Barrnett, T. (2015). Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri. (Çev. Esra Erment). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Bookchin, M. (1996). Ekolojik Bir Topluma Doğru. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Can, F. (2023). Çevre ve İklim Değişikliği 101, İstanbul: Say Yayınları.

Eroğlu, Ö. (2022). Erwin Rosenthal: Sanatta Değişen Gerçeklik Kavramı. İstanbul: Tekhne Yayınları.

Ferry, L. (2000). Ekolojik Yeni Düzen. (Çev. Turhan Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fischer, E. (2005). Sanatın Gerekliliği. (Çev. Cevat Çapan) İstanbul: Payel Yayınevi.

Garrard, G. (2020). Ekoeleştiri Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar. (Çev. Ertuğrul Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.

Görmez, K. (2020). Çevre Sorunları. (5. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gülersoy, A.E. ve Dursun, E. (2023). Çevre Etiği Yaklaşımları ve Akımları. Ankara: İksad Yayınevi.

İpşiroğlu, M.Ş. ve Eyüboğlu, S. (1972). Avrupa Resminde Gerçek Duygusu. (3. Baskı). İstanbul: Doğuş Kardeş Basımevi.

Jave Yoshimoto. (t.y.). Kişisel Web Sitesi. Erişim adresi: https://www.javeyoshimoto.com/about Erişim tarihi: 08.05.2024.

Jave Yoshimoto. (2020). Faturayı Ödemek: Sanat ve Ekolojik Ayak İzimiz. Artworksforchange. https://www.artworksforchange.org/portfolio/jave-yoshimoto/ adresinden 04.05.2024 tarihinde alınmıştır.

Los Caprichos, (t.y.). Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Los_Caprichos adresinden 12.19.2022 tarihinde alınmıştır.

Morgenthau Planı. (2012) İstanbul Modern Sanat Müzesi Koleksiyonu. https://www.istanbulmodern.org/koleksiyon/morgenthau-plani adresinden 10.12.2024 tarihinde alınmıştır.

Morgenthau Planı. (t.y.). https://www.metmuseum.org/art/collection/search/500456 adresinden 07.12.2024 tarihinde alınmıştır.

Morris, B. (2019). Ekolojik İnsancıllığın Öncüleri Mumford, Dubos, ve Bookchin. (Çev. Burak Esen). İstanbul: Sümer Yayıncılık.

Oppermann, S. (1999). Ecocriticism: Natural World in the Literary Viewfinder. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. Cilt:16. Sayı:2. s.29-46.

Özdağ, U. (2017). Çevreci Eleştiriye Giriş. Ankara: Ürün Yayınları.

Sezgin, E. (2022). Sanat ve Ekoloji. İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.

Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2022). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Suçkov, B. (1976). Gerçekliğin Tarihi. (Çev. Aziz Çalışlar). İstanbul: Adam Yayıncılık.

Şenel, A. (2001). İlkel Topluluktan Uygar Topluma. (6. Basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şenel, A. (2006). Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi. (1. Basım). Ankara: İmge Kitapevi.

Tan, J.Jill. (2016). Jave Yoshimoto: Değişmeyen Bir Yer, Guernica. https://www.guernicamag.com/a-changeless-place/ adresinden 08.05.2024 tarihinde alınmıştır.

Timuçin, A. (2007). Düşünce Tarihi 1. İstanbul: Bulut Yayınları.

Unutulan Patlama. (t.y.). https://www.artworksforchange.org/portfolio/jave-yoshimoto/ adresinden 05.06.2024 tarihinde alınmıştır.

Üç Boğaz Barajı Göçü. (t.y.). MOMA Koleksiyon Eserler. https://www.moma.org/collection/works/142141 adresinden 20.11.2024 tarihinde alınmıştır.

Weintraub, L. (2012). To Life! Eco Art in Pursuit of a Sustainable Planet. London, England: University of California Press.

Yun-Fei Ji, (t.y.). Vikipedi. https://en.wikipedia.org/wiki/Yun-Fei_Ji adresinden 20.11.2024 tarihinde alınmıştır.

İDİL

AN ECOCRITICAL VIEW OF CONTEMPORARY PAINTING

Nursun HAFIZOĞLU, Nevin YAVUZ AZERİ

ABSTRACT

With the industrial revolution, scientific thought led the world to an ecological crisis. Consequently, ecological thought, prioritizing nature and centering humans, emerged in the mid-20th century. Ecocriticism, used in the analysis of artistic/cultural works, is one such ecological movement. It questions the nature-human relationship, particularly in ecologically sensitive artworks, and demands the improvement of the existing order. In this context, ecocriticism, stands at the intersection of art and ecology. Furthermore, the complex connection ecocriticism establishes with reality is examined in exemplary works. It attempts to determine how, why, and to what extent ecological reality is translated into art. Through these works, the relationship between the individual, society, and nature is explored. In this study, only works from the field of painting were selected, and seven questions were identified for detailed analysis of the examples. In this context, the aim of the research is to identify works of art that carry the mentioned sensitivities and to analyze the content of these works in an ecological context, through seven determined questions. In doing so, we aimed to deeply examine the points of contact between reality and art, drawing on ecocritical theory, which is inherently political. The works embody a critique of injustice and the system. Drawing from reality, the works create a different reality, both aesthetically and intellectually. This new reality addresses ecological problems. Through art's capacity to shape public opinion, raise awareness, and offer solutions, ecocentric painting and ecocriticism aim to highlight hidden realities and give voice to nature. The ecosystem requires works that center people and promote ecological awareness, as well as ecocritical texts that offer detailed evaluations of these works.

Keywords: Ecocriticism, Painting, Ecological crisis, Reality, Nature/Human